

**Ilmiy amaliy
jurnal
№ 5 (7)
2026**

**YANGI
O'ZBEKISTON
IQTISODIYOTI**

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 5-son 2026 yil

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI
O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI**

YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI

5

ISBN 978-9943-5256-3-4

Toshkent – 2026

MUNDARIJA

Minojiddinov A.A. Meva-sabzavot tarmog‘i korxonalarini boshqarishda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish yo‘llari	8
Mirzayev A.T., Dilnozaxon M. O‘zbekistonda turizm marketingi samaradorligini baholash va uni takomillashtirishning integratsiyalashgan mexanizmi.....	12
Shavkatov A.Sh. O‘zbekistonda kichik biznes rivojlanishining institutsional va makroiqtisodiy asoslari.....	16
Махаммаджанов М.М. Инновационная трансформация банковского сектора Узбекистана: общесистемные тенденции и финансовые результаты.....	20
Sativaldiyeva G.X. IFRS 16 “Ijara” xalqaro standartiga muvofiq ijara hisobidagi o‘zgarishlar.....	24
Ismailov X.M. Aloqa korxonalari moliyaviy barqarorligini ta‘minlash metodologiyasini takomillashtirish masalalari.....	28
Yusubov I.I. Mintaqada iqtisodiyotni barqarorlashtirishda raqamli xizmatlarning rivojlanishi.....	32
Saidaxmedov N.X. Paxta-to‘qimachilik klasterlari faoiyatini shakllanishi va rivojlanishining zamonaviy nazariyalari.....	35
Istamqulov D.Q., Danyarova F.B. Milliy iqtisodiyotga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishni takomillashtirish yo‘llari.....	40
Aipova I.I. Resurs samaradorligini baholashning nazariy usullari va ko‘rsatkichlari.....	43
Mirzaraximova A.A. Tijorat banklari tomonidan aloqa sohasini moliyalashtirish samaradorligini oshirish yo‘llari.....	49
Xalmirzaev A.A. Yer va suv resurslaridan samarali foydalanishda hududiy ixtisoslashuvning ahamiyati va iqtisodiy samaradorligi.....	53
Sidikov Z.A. Sirdaryo viloyatida sanoatlashtirish jarayonining hududiy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ta‘siri.....	59
Usmanova N.Y. Raqamli iqtisodiyotda menejment qarorlarini qabul qilishda innovatsion texnologiyalarning roli.....	63
Ergashev R.X., Rajabaliyeva I.A. Transport-logistika infratuzilmasini raqamli texnologiyalar asosida rivojlantirish va uning samaradorligini oshirish.....	67
Raximova D.S. Barqaror restoran amaliyotlari: oziq-ovqat chiqindilarini kamaytirish va qayta ishlashning innovatsion yondashuvlari.....	70
Narzullayeva X.A. Investitsiya muhiti jozibadorligini oshirishning xalqaro tajribalari.....	76
Muxitdinov Sh.Z. Kichik agrobiznes subyektlarida mahsulotlar eksportini rivojlantirishga ta‘sir etuvchi omillar.....	84
No‘monov O.O‘. Agrotadbirkorlik subyektlarining eksport salohiyatiga ta‘sir etuvchi makroiqtisodiy va mikroiqtisodiy omillarni kompleks baholash.....	88
Yeshimbetov U.X. O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligini barqaror rivojlantirishda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish.....	92
Raximova K.N. Tadbirkorlik sharoitida yashil biznesni tashkil etish va rivojlantirishining o‘ziga xos xususiyatlari	97
Хошимов П.З., Тўрахожайев Х.Х. Ислоний банкларнинг ишлаш тамойиллари ва ислон молия тизимининг Ўзбекистон иқтисодиётига таъбиқи.....	100
Sattarov R.A. An integrated methodological framework for evaluating and forecasting interregional economic cooperation: an input-output approach (evidence from Uzbekistan).....	107
Farmanov J.Z. Mintaqada asalarichilik ekotizimining tamoyillari va ekologik-geografik xususiyatlarini takomillashtirish	111
Qurbonov A.B. Janubiy iqtisodiy rayonda qishloq xo‘jaligi orxonlarining tarkibiy o‘zgarishi va agrar kooperatsiyani rivojlantirish yo‘nalishlari.....	114
Тоштемуров Т.Т. Ўзбекистонда кичик тадбиркорлик субъектлари фаолиятини кенгайтиришда солиқ механизмларида фойдаланиш масалалари.....	119
Arziyev M.A. O‘zbekiston iqtisodiyotini transformatsiyalash sharoitida oilaviy tadbirkorlikni rivjlantirishning ustuvor yo‘nalishlari.....	122
Maxkamova S.Sh. Ekologik innovatsiyalar orqali yerni oqilona boshqarishning tashkiliy va iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish.....	127
Olimova N.X. Yashil moliyalashtirishning rivojlanish tendensiyalari hamda hozirgi amaliyoti: milliy kontekst	137
Zaylobitdinova H.X. Davlat oliy ta‘lim muassasalarining tijorat faoliyatini samarali boshqarish strategiyalari.....	141
Komilov A.I. Evolution of the catering industry in the context of digital technologies.....	145

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 5-son 2026 yil

Sotvoldiyev N.N. Mamlakatimizda yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda mehnat bozoriga ta'sir etuvchi omillar.....	149
O'rinov A.A. Sanoat tarmoqlarining investitsion imkoniyatlarini barqarorlik indikatorlari asosida boshqarish mexanizmlari.....	154
Ahmadaliyeva R.A. O'zbekistonda xufyona iqtisodiyotga qarshi kurashish samaradorligi.....	158
Uzganbayeva D.T., Alimova Sh.F. The role of investment strategies in transforming small business entities into large corporate structures.....	162
Goziyev M.Sh., Abdufattoyeva M. Sun'iy intellekt asosida iqtisodiy qarorlar qabul qilish samaradorligini oshirish.....	167
Qobilov H., Uzganbayeva D.T. O'zbekiston iqtisodiyotida xususiy tadbirkorlikning ro'li: so'nggi yillardagi islohotlar sharoitida iqtisodiy o'sish va bandlikka qo'shayotgan hissi.....	170
Sotiboldiyeva R., Uzganbayeva D.T. O'zbekistonda xotin-qizlar tadbirkorligini rivojlantirishda moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining ahamiyati.....	174
Маматкулов З.Ш. Хизмат кўрсатиш фаолиятининг шакллантириш ва бошқаришда хориж тажрибаларидан самарали фойдаланишнинг инновацион йўналишлари.....	179
Shamsiddinov P., Uzganbayeva D.T. Iqtisodiyotning raqamlashtirishning afzaliklari va uning oqibatlari.....	185
Qosimov A.S. Jizzax viloyati mahallalarining qayta nomlanishi va demografik jarayonlar va iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlari.....	189
Qodirov A., Tulaganov E.J., Berdimurodov U.S. Inson kapitalini kapitalizatsiya qilish va samaradorligini oshirish.....	192
Saidkarimova M.I., Sobirov O.A. Sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish yo'llari.....	199
Saidova M.J. Sanoat transformatsiyasi sharoitida kichik biznes va tadbirkorlikning o'rni (Andijon viloyati misolida)	203
Юсупов А.С., Пардаев Х.Ф. Динамическое управление международным портфелем акций: механизмы ребалансировки и преимущества глобальной диверсификации в условиях волатильности валютных рынков.....	206
Burxonov J.X., Soliyev I.I. Mehnat bozorini tartibga solishda innovatsion yondashuvlarning xorij tajribasi tahlili.....	213
Xaitbaev J.O. Mintaqa iqtisodiyotini barqarorligini ta'minlashda suv resurslaridan foydalanishning ko'p omilli ekonometrik modellari.....	217
Saidov U.S. Kichik tadbirkorlik subyektlarida ekologik innovatsiyalarni rag'batlantirishning moliyaviy yo'nalishlari.....	221
Nurmaxanmadov N.B. Iqtisodiyotning ekologiyaga ta'sir moyilligining oshib borishi muammosi.....	224
Xudayberdiyev K. Davlat xaridlarida elektron platformalar faoliyatini optimallashtirishda sun'iy intellektga asoslangan moderatsiya mexanizmlarining roli.....	230
Xolxo'jayev E.G'. Davlat xaridini tashkil etishda elektron savdolardan foydalanish samaradorligi hamda imkoniyatlari tahlili.	234
Rustamova F.A. Qishloq joylarda tadbirkorlik subyektlarining iqtisodiy samaradorligini baholash va uni oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari.....	238
Ikromov A. Iqtisodiy jarayonlarni ekonometrik modellashtirishda integro-differensial tenglamalarning o'rni va ularni tadqiq etish.....	241
Sarimsakov B.R., Usmonov J.Q. Xorijiy mamlakatlarda inson kapitalidan qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishida samarali foydalanish tajribalari.....	245
Maraimov I.R. O'zbekistonda kambag'allikni kamaytirish va aholi turmush farovonligini oshirish.....	251
Yusupov Sh.B. Xorazm viloyatida sanoat korxonalarining iqtisodiy samaradorligini baholash va oshirish yo'llari: 2020–2025 yillar tahlili va 2030 yilga prognoz.....	256
Chintemirova D.Sh. Hududlar kesimida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatining rivojlanish tendensiyalari.....	260
Xusanova Z.R. Ayollar tadbirkorligini rivojlantirishning samaradorlik ko'rsatkichlari va unga ta'sir ko'rsatuvchi omillar.....	265
Tajiboyev S.O., Gulimboyev S.I. Moliyaviy siyosatning investitsiya muhitiga ta'siri.....	270
Tajiboyev S.O. G'aznachilikda to'lovlarni amalga oshirish.....	275
Xaydarov M., Baxtiyorov I. Innovatsion iqtisodiyot g'oyalari va ularni oliy ta'lim tizimi orqali qo'llashning nazariy asoslari.....	279
Ким Т.В., «Зарубежный опыт развития циркулярной экономики и её роль в формировании ресурсосберегающей модели экономического развития».....	286

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 5-son 2026 yil

Saydullayeva R.U. Analysis of financial efficiency and profitability in the green economy: the role of IAS and IFRS standards.....	292
Galatov A.A., Karimova G.A. O‘zbekistonda Islomiy moliyaviy xizmatlar ko‘rsatuvchi nobank tashkilotlar faoliyati va strategik boshqaruv tizimining tahlili.....	296
Tursunov F.U. Oliy ta‘lim sifati monitoringini takomillashtirish mexanizmlarini rivojlantirishning zamonaviy yondashuvlari... ..	300
Yakhshiboev R.E. Retrieval-augmented generative AI for smart learning content.....	303
Ergashev S.A. Sanoat korxonalarini barqaror rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirish: ilmiy-nazariy va amaliy asoslar.....	307
Абдуллаева Р.Ғ., Тажибаева Н.Ф. Ўзбекистон иқтисодиётида инвестицияларнинг устувор йўналишлари ва ривожланиш истиқболлари.....	311
Sayfullayev J. Why organizations struggle to implement green management practices: key barriers and practical solutions.....	316
Sirojiddinov K.I. Korxonaning raqobatbardoshligini baholash usullari.....	319
Ibraximov X.S. Mintaqalarda tadbirkorlik muhitini shakllantirishda kichik biznesni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashning o‘rni va mexanizmlari.....	324
Tajibayev K.Q. Farg‘ona vodiysida kichik biznes sub’ektlari raqobatbardoshligini oshirishning metodologik asoslari.....	328
Abdulxakimov Z.T. Barqaror rivojlanish evolyusiyasi va tarkibiy qismlari masalalari.....	332
Pazilidinov M.M. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda xorijiy mamlakatlarning raqamlashtirish tajribasi.....	337
Жураева М.З., Ахмедов Р.М. Экосистема применения системного подхода в менеджменте транспортной инфраструктуры.....	341
Ахмедов Р.М. Основные требования к разработке системного подхода в менеджменте дорожного хозяйства Республики Узбекистан.....	348
Mamasiddiqova F.X. Qishloq xo‘jaligida mahallalar ixtisosligi: nazariy asoslar, regional tahlil va rivojlantirish istiqbollari.....	353
To‘rayev A.A. Mehnat bozorini texnologik transformatsiyalash sharoitida ishchi kuchi raqobatbardoshligini oshirish mexanizmlari.	358
Солиев И.И. Концептуальные основы институциональной автономии вузов в условиях модернизации системы образования Узбекистана.....	362
Xasanov S.Q. Sanoat korxonalarini rivojlantirishda modernizatsiya va klaster yondashuvining o‘rni.....	365
Murodov A. Aholining real pul daromadlarini va xarid qobiliyatini oshirishning nazariy asoslari.....	369
Карабаев Р.З. Искусственный интеллект в цифровой экономике Узбекистана.....	374
Rasulova Sh.A. Bozor iqtisodiyotida monopoliyaning mohiyati, shakllari va uning O‘zbekiston iqtisodiyotiga ta’siri.....	378
Salimov A.F., Rasulova Sh.A. Bozor muvozanati va unga ta’sir ko‘rsatuvchi omillar.....	381
Sattarova G.X. O‘zbekiston logistika bozorida yuk tashish xavflarini sug‘urta orqali kamaytirishning iqtisodiy samaradorligi.....	385
Муродхўжаева Ф.М. Маҳаллий саноатни шакллантиришда кластер ёндашуви ва 2030 йилгача трансформациянинг прогноз параметрлари (Наманган вилояти мисолида).....	389
Yoqubjonov R.R. Kichik biznes mahsulotlari raqobatbardoshligini oshirishda innovatsion yondashuvlar.....	396
Nasritdinov B.X. Risklarni integral baholash kichik biznesda moslashuvchan boshqaruv tizimi asbobi sifatida	400
Abdurazzoqov H.A. O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonining hozirgi holati va tendentsiyalari.....	406
Turgunov M.M., Soliyev I.I. Milliy innovatsion tizim samaradorligini oshirishning strategik yo‘nalishlari.....	411
Kuzimuratova D.M. O‘zbekiston Respublikasida tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirish va takomillashtirish.....	414
Soyibjonov I.S. Kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarini yashil iqtisodiyot tamoyillari asosida rivojlantirish.....	419
Axmadjanov I.I. Shaharlar va shahar aglomeratsiyalari mintaqalar va mamlakatlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining drayveri.....	423
Odinayev G‘.J. Nogironligi bo‘lgan aholi qatlamini strategik sohalarda band qilish loyihalari.....	427
Abduvahobov V.B. Jinoiy daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashishning global standartlari va O‘zbekiston tajribasi: kompleks tahlil.....	430
Қўзиева Н.Н. Билвосита солиқларнинг шаклланиши ва ривожланиб бориши.....	435

**DAVLAT OLIY TA’LIM MUASSASALARINING TIJORAT FAOLIYATINI SAMARALI
BOSHQARISH STRATEGIYALARI**

**СТРАТЕГИИ ЭФФЕКТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ КОММЕРЧЕСКОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ**

**EFFECTIVE MANAGEMENT STRATEGIES FOR THE COMMERCIAL ACTIVITIES
OF STATE HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS**

Zaylobitdinova Husnida Xaliljon qizi - o‘qituvchi,
Oziq-ovqat texnologiyasi va muhandisligi xalqaro instituti

Annotatsiya

Mazkur maqolada davlat oliy ta’lim muassasalarining tijorat faoliyatini samarali boshqarishning nazariy va amaliy jihatlarini tahlil etilgan. Oliy ta’lim tizimida innovatsion yondashuvlar, ilmiy ishlanmalarni tijoratlashtirish va sanoat bilan integratsiya masalalari keng yoritilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, resurslardan samarali foydalanish, raqamlashtirish va strategik boshqaruv mexanizmlarini joriy etish iqtisodiy samaradorlikni sezilarli darajada oshiradi hamda oliy ta’lim muassasalarining barqaror rivojlanishini ta’minlaydi.

Kalit so‘zlar: oliy ta’lim muassasalari, tijorat faoliyati, innovatsiya, strategiya, iqtisodiy samaradorlik

В данной статье анализируются теоретические и практические аспекты эффективного управления коммерческой деятельностью государственных высших учебных заведений. Особое внимание уделяется инновационным подходам, коммерциализации научных разработок и интеграции с промышленностью. Результаты исследования показывают, что эффективное использование ресурсов, цифровизация и внедрение стратегических механизмов управления значительно повышают экономическую эффективность и обеспечивают устойчивое развитие высших учебных заведений.

Ключевые слова: высшие учебные заведения, коммерческая деятельность, инновации, стратегия, экономическая эффективность

This article analyzes the theoretical and practical aspects of effective management of commercial activities in state higher education institutions. The study highlights the role of innovative approaches, commercialization of research results, and integration with industry within the higher education system. The findings indicate that efficient use of resources, digital transformation, and the implementation of strategic management mechanisms significantly improve economic efficiency and ensure sustainable development of higher education institutions.

Keywords: higher education institutions, commercialization, innovation, strategy, economic efficiency

Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida oliy ta’lim muassasalari faqat bilim beruvchi tizim emas, balki iqtisodiy faol subyekt sifatida ham shakllanmoqda. Bugungi kunda universitetlar ilmiy ishlanmalarni tijoratlashtirish, innovatsion mahsulotlar yaratish va sanoat bilan integratsiya orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirishga intilmoqda. Iqtisodiyotda innovatsiyalarni ishlab chiqarish va taqsimlash jarayoniga zamonaviy qarashlar haqida to‘liq tasavvurga ega bo‘lish uchun tashkilot innovatsion faoliyati mahsulotlarini tijoratlashtirish jarayonlarining mazmuni va mohiyatini tadqiq etish zarur.

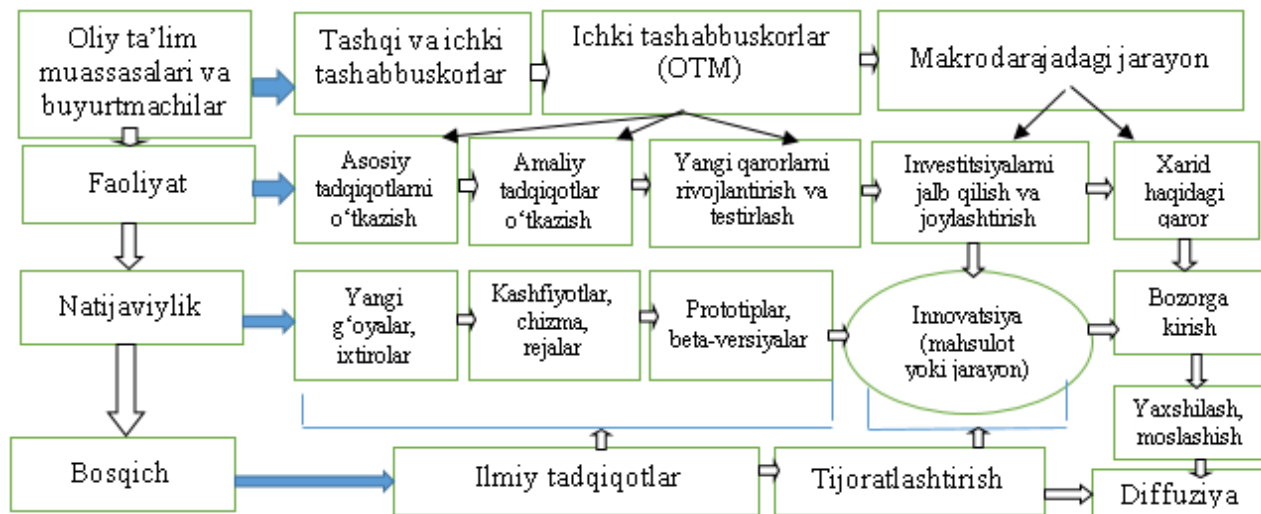
Rivojlangan mamlakatlar iqtisodiyoti bilimlarga asoslangan texnologiyalarga tayanadi va shuning uchun ham yangi bilimlar va ma’lumotlarni ishlab chiqarish va foydalanish ularning muhim

vazifasi hisoblanadi. A.Bondar va N.Jebentyaevlarning fikricha [5], intellektual kapital, deganda korxona bozor qiymati va uning aktivlari qiymati o‘rtasidagi farq tushuniladi. Intellektual kapitalni ajratish bilan bog‘liq ravishda korxonaning alohida aktiviga hozirgi vaqtda innovatsiyalarni yaratish bilan kasbiy shug‘ullanadigan, o‘z ambitsiyalari, kasbiy standartlari va qadriyatlariga ega bo‘lgan inson sifatida innovatorlik kasbining vujudga kelishi yuz berdi. Bunday innovatorlarni tayyorlashni oliy ta‘lim muassasalari amalga oshiradilar.

Davlat oliy ta‘lim muassasalari innovatsion mahsulotlarini konsepsiyadan bozorga tez va samarali siljitishni ta‘minlaydigan, ushbu mahsulotlarni tijoratlashtirish imkoniyati zamonaviy biznes-muhitdagi dinamik o‘zgarishlar dunyosida korxonalar muvaffaqiyatli raqobatbardoshligi uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Biznes bozor ehtiyojlarini qondirish uchun ilmiy yoki texnik yutuqlardan foydalanish uslubini bir xillashtirganda tijoratlashtirish boshlanadi, ishlab chiqish, ishlab chiqarish va marketing tufayli davom etadi, mahsulotni yaxshilash bo‘yicha keyingi kuchlarni o‘z ichiga oladi.

OTM lar innovatsiyalarini tijoratlashtirishda o‘tkazilgan ilmiy tadqiqotlar va tajriba-konstruktorlik ishlanmalari (ITTKI) professor-o‘qituvchilar, talabalar va aspirantlar tarkibining nafaqat nashrlarda aksini topishi, balki intellektual mulk obyektlari ko‘rinishida (patentlar, foydali modellar, tajriba namunalari) yanada rivojlantirish hamda tijorat sharoitlariga mos bo‘lishi (innovatsiyalarga bo‘lgan barcha huquqlar va ularning bir qismini o‘tkazish haqidagi shartnoma) ham zarur. Bundan tashqari, OTM vakillari tomonidan ular yaratgan innovatsiyalarni joriy etish jarayonini injiniring-axborot-maslahatchilik qo‘llab-quvvatlashi ko‘zda tutilgan.

Ye.Aleksandrova tijoratlashtirishni o‘zining hayotiyiligini isbotlagan faoliyati bag‘ishlangan operatsiya sifatida ta‘riflaydi: “Bu faoliyat haqidagi taxminlar yoki unsurlar isbotlandi va biznes-rejada modellashtirilishi mumkin. Innovatsiya jarayoni ushbu bosqichining maqsadi foydani yaratish hisoblanadi” [3]. Ushbu ta‘rifdan ko‘rinib turibdiki, tijoratlashtirish tashkilot innovatsion faoliyatining qonuniy bosqichini o‘zida mujassamlashtiradi. Innovatsiya jarayonida tijoratlashtirishning o‘rni va rolini aniqlash uchun uning tarkibini ko‘rib chiqamiz (1.1-rasm).

1.1-Rasm. OTMni boshqarishda innovatsiya jarayoni bosqichlarida tijoratlashtirishning o‘rni

Rasmdan ko‘rinib turibdiki, OTM larda boshida yangi g‘oyalar va ixtirolar boshlang‘ich nuqta bo‘lgan hamda o‘xshashlari va beta-versiyalarini yaratish bilan yakunlanadigan ilmiy tadqiqotlar olib boriladi. So‘ngra innovatsiyalardan OTM ichkarisida yoki undan tashqarida foydalanish uchun investitsiyalar jalb qilishni ko‘zda tutadigan tijoratlashtirish amalga oshiriladi. Muvaffaqiyatli tijoratlashtirishdan so‘ng innovatsiyalar diffuziyasi — innovatsiyalarni kelgusi moslashtirish va rivojlantirish bilan bozorga chiqarish yuz beradi.

Zamonaviy ta‘lim muassasalari vazifalarining haddan tashqari ko‘pligi, universitetlar asosiy vazifalari rejasida ma‘lum xavflarni tug‘dirmoqda va zamonaviy ta‘lim xizmatlari bozorida maqsadga muvofiqlik va foydalilik haqidagi dolzarb masalalarni ilgari surmoqda [7]. Zamonaviy jamiyatda ta‘lim muassasalari faoliyatining yangi va juda muhim sohasi akademik tadbirkorlik bo‘lib,

ta’lim va fan sohasidagi intellektual tadbirkorlikni o‘zida mujassamlashtiradi. Ko‘p asrlar davomida universitet ta’limi faoliyat sifatida qabul qilinib, fan va bilimlar muassasasida amalga oshirildi, universitet faoliyatining iqtisodiy tomoni infratuzilma, professor-o‘qituvchilar va ilmiy xodimlar faoliyatining qo‘llab-quvvatlanishiga olib keldi.

Ta’lim muassasalari ta’lim xizmatlari yuqori raqobatli bozorida mustaqil ishtirokchilar bo‘lib chiqmoqdalar. Universitetlar ishlab chiqarish muassasalari qo‘llaydigan bilim va texnologiyalarni yaratadilar va qo‘llab-quvvatlaydilar, bitiruvchilarning zarur kasbiy ko‘nikmalarini shakllantiradilar hamda ilmiy innovatsiyalarni joriy qiladilar. Universitetlar ilmiy parklar ochish va universitet bilimidan foydalanayotgan kompaniyalarga investitsiya kiritish yo‘li bilan fan rivojiga o‘z hissasini qo‘shmoqdalar. Jamiyat yanada ko‘proq iqtisodiy va texnologik rivojlanishga ko‘maklashadigan muassasa sifatida universitetlar bilan hisoblashmoqda. Universitetlar inson faoliyatining muhim sohasi uchun jamiyat tomonidan talab qilingan oliy ma’lumot bilan ta’minlaydi. Shunday qilib, jamiyatning iqtisodiyotga ta’siri va amaliy ehtiyojlari ro‘yobga chiqarilmoqda. Iqtisodiyot va sanoat ishlab chiqarishining muntazam o‘sib borayotgan murakkabliklari bilan bog‘liq ravishda, ta’lim muassasalari ko‘p sonli kasb egalarini tayyorlashlari zarur.

Dastlabki universitetlar o‘sha davr asosiy kasblari: huquq, din, tibbiyot, qishloq xo‘jaligi, muhandislik-texnik va akademik mutaxassisliklari uchun o‘qitish markazlari sifatida shakllandi. Bugungi universitetlar ko‘p darajada korxona rahbarlari, muhandislar, arxitektorlar, ijtimoiy xodimlar va boshqa ko‘plab mutaxassislarni o‘qitish uchun mas’uldirlar [12]. “Akademik kapitalizm” iqtisodiy tushuncha hisoblanib, ta’lim tashkilotlarining foydali korxonalar sifatidagi faoliyatini; foyda olish uchun akademik faoliyat natijalaridan foydalanishni tavsiflaydi” [7]. “Akademik kapitalizm”ni vujudga keltiradigan sabablar orasida quyidagilarni ajratish mumkin:

1. FTT, yangi texnologiyalar, jamiyat axborotlashuvining kuchli rivojlanishi, yangi bilimlar hajmining ko‘payishi, inson faoliyatining barcha sohalariga bozor iqtisodiyoti usullarining kirib borishi, byudjet ITI dan qaytimni ko‘paytirish zarurati, katta miqdordagi milliy iqtisodiyot tarmoqlari va ishlab chiqarish faoliyati sohalariga yangi texnika va texnologiyalarni joriy qilishning jadallashuvi va yangi bilimlarning kengayishi, fan va oliy ta’lim sohasida bozor iqtisodiyoti islohotlarining shart-sharoiti bo‘ldi.

2. Jamiyat faoliyatining barcha sohalarida tadbirkorlik va biznesning barcha shakllarini qo‘llab-quvvatlashga nisbatan davlat siyosatining tarqalishi hamda oliy ta’lim tizimi, fan, texnologiyalar va sanoatning jahon maydonidagi raqobatbardoshligini kuchaytirish zarurati ilmiy ishlanmalar va ITI natijalarini joriy etish, ITI natijalarini keng tijoratlashtirish, loyiha-konstruktorlik ishlaridan moddiy manfaatdorlikni, ishlab chiqarishda texnologiyalar transferini yaxshilash.

3. “Akademik kapitalizm” kapitalistik iqtisodiy tizimning tashkil qiluvchisi sifatida tashkil topganligi va aynan AQSh da rivojlana boshlaganligining muhim sababi mamlakatda tadbirkorlik faoliyatiga davlat tomonidan ko‘maklashishga, aholining faolroq qismini rag‘batlantirishga, yangi texnika va texnologiyalar, istiqbolli ishlab chiqarishlarning rivojlanishini rag‘batlantirishga asoslangan bozor iqtisodiy tizimi modelining amal qilishi hisoblanadi.

Bozor iqtisodiyotining G‘arb modeli iqtisodiy faoliyat erkinligini kuchaytirish g‘oyasidan kelib chiqadi. Shunday qilib, akademik kapitalizm kapitalistik iqtisodiy tizimning intellektual tadbirkorlik tashkil qiluvchilari hisoblanadi va uning tizim unsurlari — ishlab chiqaruvchi kuchlar, texnik-iqtisodiy munosabatlar, ishlab chiqarish munosabatlari va xo‘jalik mexanizmiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Bunda akademik kapitalizm innovatsion ishlab chiqarish vositalarini yaratish, yangi resurslar va innovatsion xo‘jalik yuritish usullarini aniqlash uchun kengaytirilgan kapitalistik takror ishlab chiqarish, yangi bilimlar, intellektual kapital va intellektual mulk, texnika, texnologiyalar, usul va choralarning tarqalishi va iste’moli bir butun jarayonining o‘ziga xos turi hisoblanadi. Ushbu jarayon yangi mahsulotlar yaratishni yoki mavjudlarini yangilash va ularni sotishni ko‘zda tutadi. Tijoratlashtirishning asosiy maqsadi va tijorat yutug‘iga erishishning garovi yaratilayotgan mahsulotni bozor talablariga muvofiqlashtirish hisoblanadi.

Ilmiy nashrlar tahlili shunday xulosa chiqarish imkoniyatini beradiki, oliy ta’lim tizimini tijoratlashtirish ta’lim muassasalarini bozor munosabatlariga o‘tkazishni bildiradi. Bu esa uning

vazifa va funksiyalarini o‘zgartiradi. Tijoratlashtirish tashkil qiluvchilarini belgilovchi omil komodifikatsiya va menejerizm hisoblanadi.

Komodifikatsiya (ingl. commodity — tovar so‘zidan olingan) ilgari iqtisodiy qimmatga ega bo‘lmagan inson faoliyati turi pul qiymatiga ega va haqiqatda bozorda talab qilingan tovar bo‘lib qoladigan jarayonni o‘zida mujassamlashtiradi. Ta’lim komodifikatsiyasi bozor iqtisodiyoti qonuniyati hisoblanib, o‘qitishni inson kapitalini mehnat faoliyatiga tayyorlash jarayoni sifatida talqin qiladi.

Ta’lim sohasida oldi-sotdining asosiy obyekti ilmiy mahsulot hisoblanadi. O‘quv-uslubiy faoliyatning barcha turlari: diplomlar, sertifikatlar, tadqiqot ishlarining natijalari va boshqalar tovar maqomini oladi. O‘quv yurtlari tarmoq ixtisoslashuvining chuqurlashuvi o‘qitish jarayoni komodifikatsiyasining oqibati bo‘lib qoladi. Ko‘rsatilgan jarayonlar ta’lim muassasalari faoliyati menejmentini o‘zgartirishni taqozo etadi. Bu esa iqtisodiyot xususiy sektoriga xos bo‘lgan mexanizmlar va vositalarning qo‘llanishiga olib keladi. Shu tariqa, tijoratlashtirish ta’lim tizimi boshqaruvini uning jamiyatdagi holatini o‘zgartiradigan, bilimlar va ilmiy tadqiqot natijalarini tovarlashtirishga ko‘maklashadigan yangi usullarni joriy etish asosida bozor munosabatlariga o‘tkazishni anglatadi. Fan, intellektual mulk va texnologiyalar tijoratlashtirishning qo‘llanish sohalari hisoblanadi [10].

Ta’lim kambag‘allikni pasaytirishning asosiy vositalaridan biri hisoblanadi va barqaror iqtisodiy o‘rta uchun asos yaratadi. XXI-asrda universitetlar butun dunyoda ko‘plab vazifalarni ko‘p hollarda kam resurs sarflab bajaradi. Natija sifatida asosiy akademik vazifalar tarqalishi, ish sifati esa yomonlashishi mumkin. Global islohotlar davrida tadbirkorlik faoliyati ta’lim muassasalarining vazifasi hisoblanadi; ta’lim muassasalari xo‘jalik faoliyatining subyektlari bo‘lib, ta’lim xizmatlari bozorida o‘zaro qat’iy raqobatlashadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontseptsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”. 2019 yil 8 oktyabr, №PF-5711
2. Mirziyoyev Sh. Maktabgacha va maktab ta’limini rivojlantirish choralari muhokama qilindi, 22.05.2023 <https://president.uz/oz/lists/view/6361>
3. Александрова Е., Маровгулов В., Сивушкина О. Внедрение и коммерциализация инноваций в сфере здравоохранения: мировой опыт. Теория и практика общественного развития, 2013г, № 2, с.256-259
4. Беляков С.А. (2009). Зарубежный опыт совершенствования управления образованием: основные модели. Университетское управление: практика и анализ, (1), 45-63. <https://cyberleninka.ru/article/n/zarubezhnyy-opyt-sovershenstvovaniya-upravleniya-obrazovaniem-osnovnye-modeli/viewer>
5. Бондарь А.В., Жебентяева Н.А. Интеллектуальный капитал в системе интеллектуальной безопасности. Экономические и юридические науки, № 14, 2017г, с.7-13
6. Гумбольдт В. О внутренней и внешней организации высших научных заведений в Берлине // Университетское управление: практика и анализ. 1998. № 3(6).
7. Дадаев Я.Э. Коммерциализация новых знаний и понятие «академический капитализм» / Я.Э.Дадаев, З.М.Закриева // Вестник Тверского государственного университета. Серия: Экономика и управление. — 2021. — № 2 (54). — С. 227-239.
8. Дуда Г. Введение к меморандуму Вильгельма фон Гумбольдта «О внутренней и внешней организации высших научных заведений в Берлине». // Университетское управление: практика и анализ. 1998. №3(6). С. 24-27.
9. Зернов В. Негосударственный сектор: анализ, прогноз развития. // Высшее образование в России 2004. №9. С. 52-56.
10. Ляхович Е. Модель Гумбольдта: университеты — центры эталонного знания (опыт воплощения идеала) // Alma Mater: вестн. высш. школы. 1994. № 2. С. 35-38.

11. Braun D. Changing Governance Models in Higher Education: The Case of the New Managerialism [Электронный ресурс] // Swiss Political Science Review. 1999. № 5(3). Pp. 1-24. URL: <http://docserver.ingentaconnect>.
12. Zaylobitdinova Kh.Kh. The main aspects of the management of educational services of state higher educational institutions in Uzbekistan. “Ijodkor o‘qituvchi” ilmiy jurnali, 2023/10/5, №32, 54-61 b.

UDK: 640.43:004(575.1)

EVOLUTION OF THE CATERING INDUSTRY IN THE CONTEXT OF DIGITAL TECHNOLOGIES

RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR SHAROITIDA UMUMIY OVQATLANISH SANOATINING RIVOJLANISH EVOLYUTSIYASI

ЭВОЛЮЦИЯ ИНДУСТРИИ ОБЩЕСТВЕННОГО ПИТАНИЯ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Komilov Abbosjon Isroiljon ug‘li, independent researcher,
Fergana branch of the University of Riga Nordik

Abstract

This study analyzes the evolution of the catering industry under the influence of digital technologies. It examines the impact of digitalization on service quality, management systems, and customer interaction. The research also evaluates the economic efficiency of implementing innovative technologies and outlines future development prospects of the industry.

Keywords: digital technologies, catering industry, digitalization, service quality, innovation, management, efficiency

Mazkur tadqiqotda raqamli texnologiyalar ta’sirida umumiy ovqatlanish (catering) sanoatining rivojlanish jarayonlari tahlil qilinadi. Xususan, raqamlashtirishning xizmat ko‘rsatish sifati, boshqaruv tizimi va iste’molchilar bilan o‘zaro aloqalarga ta’siri o‘rganiladi. Shuningdek, innovatsion texnologiyalarni joriy etishning iqtisodiy samaradorligi hamda sohaning kelajak rivojlanish istiqbollari baholanadi.

Kalit so‘zlar: raqamli texnologiyalar, catering sanoati, raqamlashtirish, xizmat ko‘rsatish, innovatsiyalar, boshqaruv, samaradorlik

В данном исследовании анализируется эволюция индустрии общественного питания под влиянием цифровых технологий. Рассматривается влияние цифровизации на качество обслуживания, систему управления и взаимодействие с потребителями. Также оценивается экономическая эффективность внедрения инновационных технологий и перспективы дальнейшего развития отрасли.

Ключевые слова: цифровые технологии, индустрия общественного питания, цифровизация, качество обслуживания, инновации, управление, эффективность

The evolution of the catering industry in the context of digital technologies represents a fundamental transformation in the way food services are produced, managed, and delivered. In recent years, rapid advancements in digitalization-such as online ordering platforms, mobile applications, artificial intelligence, big data analytics, and cloud-based management systems-have significantly reshaped operational processes and customer interactions within the industry. These technologies enable catering enterprises to enhance service quality, optimize supply chain management,